

Εισαγωγικά

Ο Γ. Παυλόπουλος (1924-2008) είναι ένας από τους ποιητές της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Το έργο του διακρίνεται σε δύο φάσεις. Στην πρώτη κυριαρχεί το ποίημα-γεγονός, με τη συμβολική διαστρωμάτωση του ποιητικού μύθου. Στη δεύτερη κυριαρχεί η παραβολική διαχείριση του ποιητικού μύθου, δηλ. *«το ποίημα εκείνο όπου η δοκιμασία του δημιουργού της ποιητικής σύνθεσης αποτελεί την κυρίως υπόθεση του ποιήματος»* (Αλ. Ζήρας). Το ποίημα «Τα Αντικλείδια» ανήκει στη δεύτερη φάση.

Θέμα

- Θέμα του ποιήματος είναι η υφή, η φύση, η ουσία της Ποίησης, ο μυστηριακός και απρόσιτος κόσμος της. Επίσης η δοκιμασία του ποιητή και η διαδικασία της ποιητικής σύνθεσης. Σύμφωνα με τον Μαρωνίτη *«τα 'Αντικλείδια' πρέπει να ακουστούν ως δοκιμές για να οριστεί το άπιαστο είδωλο της ποίησης και το φάντασμα του ενός ποιήματος»*.
- Το θέμα δίνεται μέσα από έναν ποιητικό μύθο, μια αλληγορική ποιητική αφήγηση και στηρίζεται στην τεχνική των αντιθέσεων.

Δομή: στ.1-13: ποιητικός μύθος, 14-17: επιμύθιο.

Αφήγηση

- τριτοπρόσωπη αφήγηση, εκτός από το στ. 17 όπου η αφήγηση είναι σε α' πρόσωπο.
- το πρόσωπο που αφηγείται δεν ταυτίζεται με τον ποιητή, γιατί αυτός γνωρίζει μόνο τη δική του προσπάθεια να παραβιάσει την πόρτα της ποίησης και είναι σε θέση να αποτιμήσει το αποτέλεσμα μόνο των δικών του προσπαθειών. Αντίθετα η αφήγηση δεν αφορά ένα συγκεκριμένο συμβάν, αλλά μια επαναλαμβανόμενη ανά τους αιώνες διαδικασία να παραβιαστεί η ανοιχτή πόρτα της ποίησης. Κατά συνέπεια ο αφηγητής έχει καθολική εποπτεία στον χώρο που είναι ο κόσμος και στον χρόνο που είναι από τότε που υπάρχει ο κόσμος (σχολ. βιβλ. σελ. 90). Δηλ. ο αφηγητής φαίνεται να γνωρίζει τις άπειρες προσπάθειες όλων των ποιητών σε ολόκληρο τον κόσμο από τότε που υπάρχει ο κόσμος. Έτσι ο λόγος της αφήγησης αποκτά καθολικό κύρος και αντικειμενικότητα. Η επιλογή της πρωτοπρόσωπης αφήγησης σε ένα σημείο του ποιήματος δηλώνει την ένταξη του αφηγητή στη χορεία των ποιητών (*για ν' ανοίξουμε την πόρτα της Ποίησης*). (βλ. συνέντευξη 1)

Γλώσσα

- δημοτική, λεξιλόγιο καθημερινού προφορικού λόγου (λαϊκή φράση στο στ. 4)
- κυριαρχούν οι λέξεις- φορείς μηνυμάτων, δηλ. ρήματα και ουσιαστικά, ενώ τα επίθετα είναι ελάχιστα.
- Οι λέξεις έχουν συμβολικό περιεχόμενο

Ύφος

- απλό, σοβαρό, φυσικό, εκμυστηρευτικό
- παρατακτική σύνδεση: κυριαρχούν οι κύριες προτάσεις που δεν συνδέονται μεταξύ τους με καμιά συνδετική λέξη ή φράση (στ. 7-13). Έτσι ο λόγος είναι κοφτός, λιτός, φυσικός. Ο τόνος γίνεται πεζολογικός.
- οι δευτερεύουσες προτάσεις είναι ελάχιστες.

Στίχος

- ελεύθεροι ανισοσύλλαβοι, χωρίς ομοιοκαταληξία, χωρίς μέτρο
- διασκελισμοί: 2-3, 6-7, 8-9

Ο τίτλος

Δημιουργεί κλίμα οικειότητας και αναφέρεται σε προπονητική εμπειρία όλων (όλοι γνωρίζουν τα αντικλείδια). Στους στ. 14-17 ο αφηγητής αποσυμβολίζει τον τίτλο και το ποίημα στο σύνολό του. Τα Αντικλείδια είναι τα ποιήματα που γράφτηκαν, γράφονται και θα συνεχίζουν να γράφονται, ώστε να ανοίξει η πόρτα της Ποίησης.

Στ.1.

- Απόπειρα ορισμού της έννοιας της Ποίησης (το κεφαλαίο της αρχής υποδηλώνει την αξία της ποιητικής τέχνης) με μια καθημερινή, οικεία εικόνα: *πόρτα ανοιχτή*. Δημιουργείται ατμόσφαιρα μυστηρίου, καθώς η πόρτα οδηγεί σε έναν χώρο που δεν γνωρίζουμε. Ο ορισμός διακρίνεται για τη φαινομενική απλότητά του, που θα μπορούσε να οδηγήσει σε απλουστευτικές, επιφανειακές ερμηνείες, π.χ. ότι η ποίηση είναι ένας χώρος προσιτός στον καθένα. Ωστόσο η ουσιαστική σημασία του γίνεται κατανοητή μόνο σε σχέση με το υπόλοιπο ποίημα. Ήδη στο δεύτερο στίχο το εύρος του ορισμού περιορίζεται. Ο στίχος έχει σημασία δήλωσης (βλέπε συνέντευξη 2)
- Ο στίχος επαναλαμβάνεται και στο τέλος του ποιήματος (στ. 18, σχήμα κύκλου) με την πρόσθεση στην αρχή του αντιθετικού συνδέσμου «*Μα*» = *και όμως, παρ' όλα αυτά*. Έχει σημασία δικαιολογημένης διαπίστωσης. Η επανάληψη δηλώνει την αλήθεια που θέλει να μεταδώσει το ποίημα: η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή. Κλείνει όμως σ' αυτόν που θα δει κάτι μαγικό πίσω από αυτήν. Από αυτή τη στιγμή και στο εξής αυτός κάνει σκοπό της ζωής του να ανοίξει την πόρτα της Ποίησης. Επειδή όμως δε βρίσκει το κλειδί, κατασκευάζει αντικλείδια (ποιήματα). Παρ' όλα αυτά η πόρτα της Ποίησης είναι ανοικτή... Ένας νέος ατέρμονας κύκλος ξαναρχίζει εις το διηνεκές.
- Η Τ. Καραγεωργίου σημειώνει: «*Το ποίημα τελειώνει όπως άρχισε (κύκλος). Η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή. Η πρόσκληση ανανεώνεται. Η περιπέτεια δεν έχει τέλος. Η πόρτα θα ξανακλείσει, αλλά θα παραμένει ανοιχτή. Αντίφαση λογική, όχι όμως ποιητική, ούτε φιλοσοφική*».

Στ. 2-5

- Κοιτάζω – βλέπω: παιχνίδι με τις συνώνυμες λέξεις
- Οι πολλοί, δηλ. το πλήθος κοιτάζουν την ανοιχτή πόρτα της Ποίησης, αλλά δε βλέπουν τίποτα και προσπερνούν. Είναι οι αμύητοι, όσοι δεν συγκινούνται από τη μαγεία της ποίησης.
- μερικοί, δηλ. οι ευαίσθητοι, οι εκλεκτοί, οι ποιητές, διακρίνουν κάτι που μαγεύει το βλέμμα τους. Θέλονται από αυτό και επιθυμούν να διαβούν την ανοιχτή πόρτα της Ποίησης. Θέλουν να ανιχνεύσουν το μαγικό της κόσμο, να δουν αυτό που βρίσκεται πίσω από την πόρτα, να κατακτήσουν το χώρο της. Αυτό το απροσδιόριστο που είναι συγχρόνως σαγηνευτικό.
- Η πόρτα δεν κλείνει για τους πολλούς, γιατί ουσιαστικά για αυτούς ήταν πάντα κλειστή. Κλείνει για όσους είδαν κάτι στο βάθος. Αυτοί δοκιμάζονται, για να αποδείξουν τη δύναμή τους να «βλέπουν», να διακρίνουν, να κατανοούν και να εξηγούν και στους άλλους.

Στ. 6-10

- το παράδοξο του κλεισίματος της πόρτας σηματοδοτεί τον αέναο αγώνα «μερικών» με στόχο το άνοιγμά της.
- αρχικά, αυτοί που θέλουν να μπουρνε, χτυπούν, αλλά κανείς δεν τους ανοίγει. Κανένας δε βρίσκεται πίσω από την πόρτα, αφού κανένας δεν έχει κατορθώσει να περάσει την πόρτα (στ. 6-7).
- στη συνέχεια αναζητούν το ένα και μοναδικό κλειδί που ανοίγει την πόρτα, δηλ. που θα τους επιτρέψει να εννοήσουν τη φύση της Ποίησης. Το κλειδί αυτό υπάρχει, αλλά δεν μπορεί να βρεθεί (7-8)
- τώρα στρέφονται και αναζητούν τη λύση στον εαυτό τους. Ένας δημιουργικός και δύσκολος εσωτερικός αγώνας αρχίζει, για να βρουν το κλειδί ή το μυστικό που ανοίγει την πόρτα (στ. 10). Ο αγώνας αυτός γίνεται δραματικός, γιατί «*μάταια*» ψάχνουν το κλειδί ή το μυστικό (στ. 9). Από την άλλη ο αγώνας απαιτεί θυσίες και κρατάει όσο και η ζωή τους («*κάποτε και τη ζωή τους χαλάνε*»). Ο ποιητικός μύθος

παραπέμπει στο μύθο του Σίσυφου που είχε καταδικαστεί να μεταφέρει αιωνίως έναν μεγάλο βράχο στην κορυφή ενός βουνού.

- Η μη παραίτησή τους καταδεικνύει ότι διακρίνονται για τη συνέπειά τους και τη συνέχεια της δράσης τους, χαρακτηριστικά του πνευματικού ανθρώπου. Επίσης τη σπουδαιότητα του να περάσουν την πόρτα της Ποίησης.
- Τι είναι αυτό που παγίδεψε το νου τους και δεν μπορούν να ησυχάσουν, αν δεν το αποκτήσουν; Για τον κάθε ποιητή η απάντηση σ' αυτήν την ερώτηση είναι διαφορετική, γιατί ο καθένας αντιλαμβάνεται με διαφορετικό τρόπο την Ποίηση: άλλοι βλέπουν σ' αυτή την ομορφιά, τη χαρά της ζωής, το όνειρο, την ελπίδα, τη λύτρωση· άλλοι τη θεωρούν καταφύγιο, φυγή από την πραγματικότητα, παρηγοριά για το αναπόφευκτο του θανάτου. Τελικά αυτό που τους ελκύει μπορεί να πάρει άπειρες μορφές: τόσες όσες και οι μαγεμένοι.

Στ. 11-13

- η μόνη λύση είναι να προσπαθήσουν να φτιάξουν αντικλείδια για την πόρτα της Ποίησης, δηλ. να δημιουργήσουν ποιήματα. Παρά τις συνεχείς προσπάθειές τους όμως η πόρτα δεν ανοίγει και ούτε πρόκειται να ανοίξει, όπως δηλώνεται με το «πια», καθώς κανένα αντικλείδι δεν μπορεί να αντικαταστήσει το μοναδικό και άφαντο κλειδί της. *«Το κλειδί είναι ένα - τα αντικλείδια πολλά, όμως, η πόρτα δεν ανοίγει πια. Δεν άνοιξε ποτέ για όσους μπόρεσαν να δουν στο βάθος. Το βάθος είναι απροσπέλαστο; Αυτό σημαίνει ότι η ποίηση δεν μπορεί να κατακτηθεί ως ουσία; Ας θυμηθούμε την πλατωνική αντίληψη για το σπήλαιο• μόλις βγουν οι ψυχές απ' αυτό και αντικρύσουν το φως της ιδέας, τυφλώνονται από την λάμψη του• στιγμιαία μόνο μπορούν να το κοιτάξουν».* Τ. Καραγεωργίου
- η Ποίηση είναι ένα άπιαστο είδωλο, είναι απροσπέλαστη, είναι ένα όνειρο και τα μυστικά της δεν θα αποκαλυφθούν ποτέ, γιατί σε διαφορετική περίπτωση θα είχε απομυθοποιηθεί.
- κάθε ποίημα ποιητικής συνιστά λυτρωτική πράξη εξομολόγησης και ταυτόχρονα νέα αφετηρία στην αέναη αναμέτρηση του ποιητή με την ποίηση και το κρυφό της νόημα.
- η πόρτα της Ποίησης παραμένει ανοιχτή όσο δε θέλουμε να τη διαβούμε. Μόλις, όμως, θελήσουμε να την περάσουμε κλείνει για πάντα: *«όπως όταν πας σε μια πηγή να ξεδιψάσεις και εκείνη στερεύει, όπως σ' έναν εφιάλτη- επομένως ο ποιητής είναι ένας εξόριστος από τον κόσμο της ποιητικής μαγείας. Ανήκει όμως σ' αυτόν γι' αυτό και η αγωνιώδης προσπάθεια να διαβεί την κλειστή της πόρτα»* (Τ. Καραγεωργίου). ...(βλ. συνέντευξη 3)

Στ. 14-17

- Αποτελεί το «επιμύθιο» που θα βοηθήσει στον αποσυμβολισμό του ποιήματος και του τίτλου.
- Τα αντικλείδια είναι τα ποιήματα, καρπός βασανιστικού μόχθου των ποιητών να ανοίξουν την πόρτα της Ποίησης. Με κάθε νέο ποίημα ο ποιητής ελπίζει να καταφέρει να διαβεί επιτέλους την πόρτα. Δεν τα καταφέρνει, όμως, και φτιάχνει ένα καινούργιο «αντικλείδι» (ποίημα). Αυτό επαναλαμβάνεται από το πλήθος των ποιητών, στο οποίο, όπως δηλώνεται στο στ. 17, ανήκει και ο αφηγητής. Τα ποιήματα όμως δεν ταυτίζονται με την Ποίηση, γιατί τα ποιήματα αποτελούν απόπειρες για να ανοίξει η πόρτα της (βλ. συνέντευξη 3).
- Το κλειδί για την πόρτα της ποίησης δεν μπορεί να βρεθεί. Έτσι η ποιητική δημιουργία διατηρείται ένα άσβεστο φως στο σκοτάδι κι ένας μόχθος δημιουργικός μέσα στην αδράνεια (αισιόδοξο μήνυμα).

Στ. 18

- το ποίημα κλείνει κυκλικά (επανάληψη του πρώτου στίχου).
- με το σχήμα του κύκλου συμβολικά δίνεται η αέναη, η ατέρμονη αναζήτηση της Ποίησης.

Εκφραστικά μέσα και στοιχεία τεχνικής

- αλληγορία
- αντίφαση ή οξύμωρο (ανοιχτή/ κλειστή πόρτα)
- σχήμα κύκλου
- μεταφορές (στ. 4, 5)
- επανάληψη λέξεων, φράσεων και στ.1 /18
- εικόνες: αποτελούν το βασικό στοιχείο που συνθέτει το ποίημα. Συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν μια ιστορία και το ποίημα παίρνει τη μορφή αφήγησης. Ο ποιητής συνδυάζει την κυριολεκτική με τη μεταφορική σημασία των εικόνων. Αυτό συμβαίνει, γιατί με τις εικόνες του φτιάχνει μια ιστορία απλή που μοιάζει με μύθο και συνδέει τις εικόνες του με τρόπο σαφή.

Ποίημα για την ποίηση

- ο ποιητής επιχειρεί να προσδιορίσει την έννοια της ποίησης
- εκφράζει έναν ευρύτερο θεωρητικό προβληματισμό για τη φύση και την ουσία της ποίησης
- καταδεικνύει την ατέρμονη προσπάθεια των ποιητών να προσεγγίσουν τη βαθύτερη ουσία της ποίησης, προσπάθεια που πέφτει στο κενό, αφήνοντας μια αίσθηση ανολοκλήρωτου και ανικανοποίητου.

Γνωρίσματα της ποιητικής του Παυλόπουλου

- φιλοσοφική διάθεση
- αλληγορική, συμβολική γραφή, υπαινικτικότητα
- πεζολογικός τόνος (αφηγηματική ποίηση)
- σκηνοθετική διάσταση
- λιτότητα και φυσικότητα του ποιητικού λόγου
- κυριαρχία ρημάτων
- εξομολογητική διάθεση, κουβεντιαστό ύφος
- ρυθμός
- συμβατική στίξη
- διασκελισμοί

Συνέντευξη του Γ. Παυλόπουλου στη Λ. Σ. Αρμυριώτη (Ιανουάριος 2008)

1. *Ξέρετε στην τέχνη προσπαθούμε να αποσβήσουμε τον εαυτό μας, το πρόσωπο μας, δεν πρέπει καν να φαίνεται. Να σας πω κάτι απλό. Αν καθίσω και γράψω μια προσωπική μου ιστορία -ας πούμε μια ερωτική απογοήτευση- εκατομμύρια ερωτικές απογοητεύσεις, ποιον ενδιαφέρει αυτό; Όμως αν γράψω μ' έναν τέτοιο τρόπο που ο αναγνώστης να πει: "σα να το 'χω ζήσει αυτό, σα να είναι δική μου υπόθεση..." το καταλάβατε; Πρέπει να σβήσουμε το πρόσωπο μας μεσ' στο έργο μας. Μόνο τότε μπορούμε να φτιάξουμε κάτι. Αν καθίσουμε και χτυπιόμαστε και κλαίμε με τα προσωπικά μας συναισθήματα δεν πρόκειται να φτιάξουμε τίποτα.*
2. *Δεν μπορώ να διδάξω την ποίηση. Δεν ξέρω τι είναι η ποίηση, κι αυτό εκφράζω με "Τα αντικλείδια" κλπ. Δεν υπάρχει ορισμός της ποίησης.*
3. *Απλώς λες ότι αν δεν γράψω μπορεί και να πεθάνω. Είναι ανάγκη να εκφραστείς. Η ποίηση είπε κάποιος μεγάλος μας ποιητής είναι κοντά στην ανάσα του ανθρώπου. Είναι μια δεύτερη ανάσα.*
4. *Δεν ξέρω αν οι αναγνώστες μπορούν να λυτρωθούν, αλλά μπορούν να συγκινηθούν και να μαγευτούν και να προσεγγίσουν μια Αλήθεια μέσα από έναν ποιητή. Οι ποιητές είναι δυστυχισμένα πλάσματα που παλεύουν μέρα νύχτα να εκφράσουν το ανέκφραστο και το πιο δύσκολο*
5. *Όταν εσείς κοιμόσαστε τη νύχτα ωραία, εγώ αγρυπνούσα. Όταν οι άλλοι κοιμούνται στο κρεβάτάκι τους, ή κάνουν τη ζωή τους, οι ποιητές αγρυπνούν και χτυπιούνται να εκφράσουν κάτι που υπάρχει μέσα τους και αφορά όλους μας*

6. Μπορούσα να κάθομαι και πέντε ώρες, κι επτά ώρες, στο γραφείο μου, και να παλεύω να γράψω όλα αυτά, όχι για να γίνω σπουδαίος, ούτε για να γίνω γνωστός, αλλά γιατί ένιωθα απλώς την ανάγκη να τα γράψω αυτά τα πράγματα. Ένιωθα την ανάγκη να εκφραστώ. και καθόμουν να γράψω...
7. Μπορεί σε μια νύχτα να φτιάξεις ένα αριστούργημα. Μπορεί να περάσουν και δέκα χρόνια. Γιατί κοιτάτε, τα ποιήματα δεν πέφτουν απ' τον ουρανό! Δουλεύονται μέσα μας χρόνια και χρόνια... Κι έρχεται κάποια στιγμή που νιώθεις την ανάγκη να εκφράσεις αυτό που σε βασανίζει και θέλει να βγει από μέσα σου. Ο τρόπος κι ο ρυθμός που θα το γράψεις ποικίλει από δημιουργό σε δημιουργό αλλά δεν σημαίνει ότι για να γράψεις σε μια βδομάδα ή σ' ένα μήνα μέσα, πως σου ήρθε Θεία Φώτιση. Τα ποιήματα δουλεύονται μέσα μας χρόνια και χρόνια.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΕΕ

Α. Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

1. Ποιες αντιλήψεις του ποιητή για την Ποίηση εκφράζονται στο ποίημα;
2. Ποια γνωρίσματα της ποιητικής γραφής του Γιώργη Παυλόπουλου προκύπτουν από το συγκεκριμένο ποίημα;

Β. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Ποια στοιχεία της αφήγησης διακρίνετε στο ποίημα και ποιο είναι το πρόσωπο που «αφηγείται»;
2. Στο ποίημα αυτό κυριαρχούν οι κύριες προτάσεις. Ποια είναι η αισθητική τους λειτουργία;
3. Το ποίημα χαρακτηρίζεται από γλωσσική απλότητα και σαφήνεια, παρά το «φευγαλέο» νόημά του. Ποιοι εκφραστικοί τρόποι δημιουργούν αυτή την εντύπωση;
4. Στο ποίημα χρησιμοποιείται το σχήμα του κύκλου: ο πρώτος στίχος κλείνει και το ποίημα. Πώς συμβάλλει το σχήμα αυτό στη μετάδοση της βασικής ιδέας του ποιήματος;
5. Η ποιητική δημιουργία παρουσιάζεται στο συγκεκριμένο ποίημα ως μια ατέρμονη προσπάθεια να συλλάβει κανείς την «αλήθεια» της Ποίησης. Πώς αισθητοποιείται στο ποίημα αυτή η διαδικασία;

Γ. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Ποιοι είναι, κατά την άποψή σας, οι πολλοί που προσπερνούν και ποιοι οι μερικοί που το μάτι τους κάτι αρπάζει (στ.2-3);
2. Πότε η προσπάθεια του ανθρώπου να ανοίξει την πόρτα της Ποίησης αποκτά δραματική διάσταση;
3. «Η πόρτα δεν ανοίγει πια. Δεν άνοιξε ποτέ / για όσους μπόρεσαν να ιδούν στο βάθος»: Πώς ερμηνεύετε την «αντίφαση» που φαίνεται να υπάρχει στους στίχους αυτούς;
4. Μπορεί τελικά να βρεθεί, σύμφωνα με το ποίημα, το κλειδί για την πόρτα της Ποίησης; Αν όχι, τότε τι εκπροσωπούν τα αντικλείδια;
5. Αν «τα ποιήματα που γράφτηκαν / από τότε που υπάρχει ο κόσμος» είναι «μια αρμαθιά αντικλείδια / για ν' ανοίξουμε την πόρτα της Ποίησης» τι είναι τότε η Ποίηση, κατά τη γνώμη σας;